

запровадила термін “гінекологічне дзеркальце” (speculum) — дзеркальце, спрямоване жінкою на себе саму. Тобто, метод, що уможливлює обґрунтування жінки як суб’єкта, як народжувану жіночу особистість².

Пристрасність, чуттєвий еротизм, увага до деталей — звукових, дотикальних, нюхових, — усе це важливо для відтворення власного світу героїнею. Це не тло, що слугує для певної “суб’єктивної істини”. Це також вияв істини, що втілюється в досвід письма, досвід проговорення, виговореності.

За всім цим постає екстатичне ставлення до світу: загострене відчуття смертності, “хворобливої” вразливості, мінливості настроїв і мотивів. Виписати невимовленне, передати непередаване, замовчуване, “непристойне”, хворобливе. Передати відчуття пригніченої жінки, яка не боїться зізнатися в глибокій невротизації життя. Жінки, що звикла в літературі *ховатися* за письмом, фігурами замовчування й самоцензурування. Недарма ж таку реакцію, бурю здійняла в пресі поява “Польових досліджень з українського сексу” Оксани Забужко: тоді вперше в сучасній українській літературі було порушено низку неписаних умовностей, і то саме для жінок-авторів.

Анти-роман Ніли Зборовської ще раз нагадує про потребу артикуляції глибинного досвіду, що дозволяє жінці вирватися за межі топосу жертви й подивитися на пережите певною мірою відсторонено — з тим, щоб подолати себе, структурувати себе на вищому рівні як цілісну особистість.

В українській літературі більш-менш виписано топос жінки-жертви (чи не найсильніше — у творчості Тараса Шевченка). А досвід подолання цього статусу, досвід самоствердження чи, скажемо, скориставшись назвою твору, — досвід *реконкісти* — в нас прописано якнайменше. Тим-то, попри певну художню недовершеність тексту Ніли Зборовської, він заслуговує на увагу як симптоматичний і навіть вузловий на шляху творення якісно нового жіночого письма.

² Див.: *Енциклопедія постмодернізму*. — С. 92–93.

Ярослав Мишанич

ДЕЩО ПРО “КОЗЛІВ” В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Ювілейна — п’ята — книжка відомої серед поціновувачів фантастики київської письменниці Яни Дубинянської (“**Козли: Повісті**”. Пер. з рос. Ірини Калити / Серія “*Exceptis Excipiendis*”. — К.: Факт, 2004) з’явилася у непростий для України час. Вихід книжки у світ припав на другу половину грудня 2004 р., що викликає певну зацікавленість і цілком логічне запитання: невже тоді книжки видавали? Та ще й про якихось козлів? Мабуть, ми таки перегнули палицю з виборами, наслухалися промов колишнього прем’єра, звідси й результат.

До збірника ввійшли дві повісті, жанр яких можна означити одним словом — фантастика. Але це — ані традиційна наукова фантастика, ані те, що в літературному світі зазвичай називають “фентезі”. Втім, хто може провести чітку грань між науковою й ненауковою фантастикою? Мабуть, ніхто. Занадто багато нового й дивного з’явилося в наших реаліях, щоб пояснювати все крізь призму науковості. І, мабуть, непогано, що в нашому житті лишається місце для таємниці, чогось страшного й містичного.

Звична нам наукова фантастика пропонує реальність вигадану, але логічну, що не виходить за межі наукової парадигми, вводить читача у світ майбутнього чи минулого, прикрашеного фантазією автора. Саме традиційна наукова фантастика була затиснута в жорстких рамках жанру, — і її виникненню посприяв бурхливий розвиток науково-технічного прогресу в Західній Європі: згадаймо хоча б Жуль Верна, Герберта Веллса чи Артура Конан Дойля. Дійсно, існувала певна прив'язка літературного жанру фантастики до НТР, хоч як би вульгарно це виглядало. І можна нескінченно сперечатися, що тут було причиною, а що — наслідком.

Як не дивно, маловивчені процеси, що відбуваються в людській підсвідомості, тривалий час лишалися поза увагою письменників-фантастів. Окремі спроби розкрити невідомий нам простір робилися давно. Наприклад, “Лезо бритви” Івана Єфремова дає уявлення про величезні, але маловивчені можливості людського розуму в царині підсвідомого. Але пріснопам’ятна “науковість” фантастики стала справжнім лихом для жанру в ринкових умовах зламу тисячоліть, бо значно обмежила його можливості.

У повістях Яни Дубинянської немає й заангажованості, властивої деяким фантастичним чи фентезійним творам. Тут відсутні чарівні створіння й казковий сюжет. Натомість наявна “паралельна” реальність у свідомості людини, робиться спроба дослідити підсвідомість героїв. У чому причина викривленого сприйняття дійсності? Які будуть наслідки?

Фантазія авторки обертається навколо близьких нам речей, що раптом набувають дивних властивостей, щось неймовірне починає коїтися з людською психікою, часом, простором — варіантів безліч.

Перша повість збірки цікава тим, що події відбуваються у відомих усім місцях, — це нехарактерно для попередніх творів Яни Дубинянської. Дії чітко локалізовані у просторі — Україна, Київ, Крим, чорноморське узбережжя. Уважний читач може навіть упізнати рідний червоний університет, номери гуртожитків, назву відомого кінотеатру й шосейну дорогу, що йде південним берегом Криму.

Героїня повісті, студентка-першокурсниця, потрапляє в халепу, бо не може скласти літню сесію. Добра людина — містично настроєний викладач, доцент кафедри, закоханий у чаклунство, — вирішує допомогти їй певним чином. Зрештою вони опиняються на чорноморському узбережжі Криму, де починають коїтися дивні речі, в яких не останню роль відіграють кози, вірніше, “козли”, чи то пак цапи (зважимо на труднощі перекладу), — як уособлення потойбічних, сатанинських сил, здатних повністю розхитати людську психіку. І врятувати його, доцента столичного вузу, може тільки вона — студентка з “оберегом” на ланцюжку. Водночас поняття “козел” визначає й не зовсім чемного представника чоловічої статі, проте містичний сенс, зрештою, лишається домінуючим — певно, гоголівські мотиви не полишали авторку в процесі написання тексту.

Друга повість із збірки, “Дружини привидів”, — по суті, фантастична антиутопія й більше схожа на “Пікнік на узбіччі” братів Стругацьких. “Фантастичність” повісті — це лише тло для змалювання стосунків між людьми. Лейтмотивом тут виступає історія кохання жінки, що приїхала до загадкової Ф-зони на пошуки свого чоловіка, який нібито загинув на війні, але навзамін йому з’явилося щось неймовірне...

Сюжет повісті фантастичний у класичному розумінні — невизначений час, світ після локальної атомної війни, загиблі чоловіки, що лишили по собі фантомні відбитки, т.зв. “івасики”: цілком матеріальні привиди, здатні спілкуватися з іншими людьми, але невлітими й непідвладні будь-яким зазіханням з боку вчених, що намагаються їх досліджувати.

Очевидно, авторка все ж таки виводить на перший план міжлюдські стосунки, і це добре, оскільки пересиченої постатомними пейзажами літератури маємо задосить, тоді як грамотно написаних психологічних творів, на жаль, негусто. Хоча справжній психологізм у Яни Дубинянської з'являється лише наприкінці твору, де читач хоче отримати те, задля чого брав книжку до рук, — певний катарсис від прочитаного. Натомість маємо порцію роздумів на тему “що було” й “чому так сталося”. Втім, оптимістичне закінчення повісті навіює думку, що не все ще втрачено, поки живе кохання. І жодні атомні війни чи родинні непорозуміння не можуть змінити плину життя.

Навіть уважний читач не одразу помітить, що тримає в руках переклад, а не оригінал, настільки точно дотримано всіх мовних та стильових особливостей первісного тексту. Завдяки копіткій і творчій праці перекладача книжка вийшла справді українською і, сподіваємось, посяде гідне місце в сучасній літературі.

А щодо назви... Як ви вже зрозуміли, з висловлюванням колишнього одіозного прем'єр-міністра України вона збігається цілком випадково. Лишається тільки подякувати йому за безкоштовну піар-акцію на підтримку вітчизняної літератури на східних теренах нашої держави та й усюди, куди телебачення донесло його слова.

У цілому книжка лишає по собі гарне враження. Бодай тому, що якісної української літератури такого жанру, написаної доступною мовою і на близькі читачеві теми, маємо небагато.

Від великого до смішного

УКРАЇНСЬКІ ПАЛІНДРОМИ СТАНІСЛАВА БОНДАРЕНКА

Друкуємо українські паліндроми з нової книжки **Станіслава Бондаренка**, лауреата міжнародної Волошинської премії та всеукраїнської культурологічної премії “Лідер народної довіри”, виданої минулого року видавництвом НСПУ “Неопалима купина”, — “**Новая Энеида, или Дер-жа-вю**” (рос. та укр.). За словами Ліни Костенко (в день презентації книжки 2001 р. “Пир во время Кучмы”), “навіть в такому, здавалось би, штучному, заданому жанрі, як паліндроми, йому вдається передати глибокі почуття. Наприклад, в паліндромі, присвяченому мамі”. А Павло Загребельний зазначає: “Раніше головним шляхом на нашій території був “путь из варяг в греки”. А от сучасний шлях України дуже точно визначив Станіслав Бондаренко: “Наш путь — от варяг до воруг...” (2004).

...І Мамі

(ліричний паліндром)

І то сива нива — ви на висоті...

І то лози — золоті.

Золото лоз,

А ви — сива...

Я свято: от я вся...

От я вся — я свято!

* * *

А ті літа

Ліні Василівні Костенко

А ті літа,
А ті літа —
На тілі тан.

А ті літа,—
А ті літа —
Молоді — долом...

А ті літа,
А ті літа
Молоді — ідолом...
Вибіті... І ти бив!
А ті літа...
А ті літа...
Вибули... Вилюбив.
Ви були — ви. Любив...

В.Л.